

УДК 796.011.

Приставський Т.Г., старший викладач
Пацевко А.Й., доцент, **Ковбан О.Л.**, асистент
Голубева О.Т., старший викладач

*Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З.Гжицького*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИХОВАННЯ В СПОРТІ

Актуальність. Метою виховного процесу в спорті є формування у спортсмена якостей і зокрема виховання світогляду, переконань, відчуття етичних та естетичних ідеалів, відповідного відношення до праці, свідомої дисципліни, поведінки в суспільстві та інші. Цей процес не ізольований від освіти і зокрема від знань, звичок і навичок.

Ми впливаємо на формування особистості виховними діями, незалежно від того вони є свідомими чи ні. Обидва ці процеси є взаємозалежними, оскільки створюють передумови для досягнення цілей в формуванні морального обліку та індивідуальної свідомості спортсмена.

В нашому суспільстві процес виховання відбувається в сім'ї, школі, колективі.

Процес формування особистості – це відображення суспільного побуту та різних форм впливу на поведінку спортсмена. Сам процес зрозуміло є тривалим.

Одноразовим впливом батьків, вчителя, тренера у вихованні у особистості хороших якостей або перевихованні вже існуючих успіху досягти неможливо, особливо якщо йдеться про відповідну дисциплінованість, правдивість, чесність, єдність слова і діла та інші. Позитивних наслідків можна досягти тільки шляхом безперервного впливу на спортсмена. Тут мова йде про розбіжність між старим звичним способом поведінки і новими вимогами. Щоб позбавитись цих протиріч необхідний час, щоб у людини виникло переконання у справедливості і правильності нових вимог.

У виховному процесі виникають розбіжності між:

- попередньо прийнятим способом поведінки та відношенням особистості до нових вимог;
- вимогами тренера по відношенню до можливостей спортсмена (кожен вихователь повинен знати можливості своїх підопічних);
- свідомістю спортсмена, що неминуче виникне між власною поведінкою і вимагаємим необхідним способом поведінки;
- розбіжностями в самооцінці самого себе і реальними можливостями спортсмена.

Якщо ці вимоги в порівнянні з реальними будуть заниженими, то це може призвести до недостатньої самовпевненості і відваги, несміливості, в результаті чого спортсмен не реалізує себе в повній мірі.

У випадках перевищення своїх реальних можливостей, оцінки з боку сторонніх осіб, власного досвіду і самооцінки вимоги змінюються, узгоджуються з реальними можливостями. Якщо так не відбудеться наступить стан тривалої занепокоєності, пригніченості. Тоді людина переносить свої невдачі в інший вид діяльності, де зможе досягти успіху і відійти від зідеалізованої уяви про себе. На цій підставі змінюється його відношення до навколишнього середовища. Спортсмен оцінює свою невдачу як несправедливу, йому здається, що це змова проти нього, а не результат власних помилок, не здібності, відсутності необхідних вольових якостей. При такій критичній дійсності зауваження сприймаються емоційно виникають не приятельські відчуття, напруженість, підозра, почуття кривди і переконання, що оточуючі його люди несправедливі.

Позбавитися від такого стану складніше, ніж попередити його появу. Тому необхідно:

- об'єктивно оцінювати свій стан та можливості;
- звернути увагу на мотиви поведінки;
- об'єктивно оцінювати процес досягнення результатів;
- створювати стабільну зацікавленість, яка стане запорукою послідовності, цілеспрямованості, що буде сприяти досягненню відповідних успіхів.

Виховний вплив залежить від вміння викладача-тренера аналізувати дії спортсмена, гнучко використовувати головні закономірності виховного процесу (мета, принципи), правильно обирати відповідні засоби і методи, враховувати специфічну своєрідність кожного спортсмена.

Виховання – це процес, де у взаємних між людських відносинах формується індивідуум.

Важливу роль у вихованні індивідуума відіграє група (команда), з якою він найчастіше спілкується. Саме в колективі стимуляція психічних здібностей і якостей проявляється найкраще.

Колектив жертвує формуванням таких важливих якостей як свідомість, кмітливність, дисципліноване підпорядкування своїх інтересів ціленаправленістю колективу в процес засвоєння навиків колективної праці, відданості колективу і поваги до його членів.

В процесі виховання значне місце посідає мотивація, стимулюючи спортсмена на виконання дій, що відповідають інтересам особистості, що закладені в ньому генетично, націлюючи їх на задоволення власних потреб.

З моральної точки зору їх оцінити неможливо. Така діяльність, в залежності від мотивів, може мати різну моральну оцінку. Наприклад зовнішньо дії того чи іншого спортсмена можуть виконуватись згідно норм та вчинків, що вимагають тієї чи іншої діяльності, хоча можуть бути і егоїстичними.

Виховання – це діяльність, яка вимагає постійного (щоденного) контролю.

Знання мети і задач виховання спортсмена є відправним пунктом його реалізації, але для досягнення відповідного результату є недостатнім. Визначеної мети і задач можна досягти тільки якщо в своїй роботі будемо дотримуватися правил виховання. Це загальний напрямок, розробка вимог, створення умов для реалізації їх змісту, засобів і методів виховання.

З аналізу суспільної і біолого-психологічної обумовленості виховного процесу в спорті можна визначити наступні принципи.

Принцип цілеспрямованості – є головним у вихованні. Ясне представлення цілей є основою педагогічної праці. Пасивні вчинки іноді пояснюємо небажаною випадковістю. Тоді виховний процес здійснюється в межах одного періоду тренувань та на кожному занятті.

Принцип активності – на підставі добре розвинутої активності виховують самостійно і свідомо в рамках відповідних вимог, де вирішуються поставлені в заняттях задачі. Тут важливу роль відіграє свідомість спортсмена, знання ним вимог і причин чому саме такий спосіб виконання є узгодженим з його розумінням.

Принцип виховання в колективі – має велике значення в самооцінці спортсмена, що сприяє вихованню самовпевненості. Тільки в здоровому колективі створюються умови для розвитку здібностей, інтересів, прагнень спортсмена. В хорошому колективі створюються стимули, сприятливі умови, які оберігають спортсмена від небажаних вчинків, егоїзму, відчуття неповноцінності, недовіри, нездатності нав'язувати контакти з партнерами та іншими.

Принцип гідності особистості – кожен тренер повинен знати інтереси і схильність своїх вихованців своєчасно не допускати до негативних проявів (навики, звички). Особливу увагу слід звертати на прояв віри в силу і можливості долати негативні прояви. Викладач-тренер постійно повинен нагадувати підлеглим про колишні негативні прояви в проступках, прояви недовіри та інші, що може призвести до переконливості, про неможливість змін на краще, втрати віри у власні сили та прояву апатії.

Принцип спів розміреності – успіх вихователя залежить від оцінки кожного підлеглого, особливо від його загального розвитку, темпераменту, відмінностей якості виховного впливу, зокрема умов проживання, миттєвих впливів осередку, які можуть стати причиною змін в поведінці, або недоліків, що передували у вихованні. Власне з врахуванням згаданих особливостей і слід визначати засоби, методи, принципи і вимоги до виховання та інші.

Принцип систематичності – виховний процес повинен бути безперервним і послідовним. Цей принцип вимагає суворого дотримання вимог і виконання наказів і правил, що визначені викладачем-тренером і послідовне дотримання їх як викладачем-тренером, так і спортсменом.

Принцип єдності вимог і виховного впливу – гарантує цілеспрямованість і єдність процесу виховання. Тут завданням викладача-тренера є знання сім'ї, школи та місця роботи підлеглих, перебувати з ними в тісному зв'язку в рішеннях виховних проблем. Це надзвичайно важливо по

відношенню до осіб, що часто порушують дисципліну або випадках помітної зміни дисципліни.

Принцип провідних завдань у вихованні – вимагає контролю і оцінки дій спортсмена. Головним завданням методу є поєднання його з розвитком активності, ініціативи і створення умов для найкращого використання прикладених зусиль, прагнення до самостійної думки, активного прояву своєї особистості.

Методи дослідження. Для рішення поставленої мети і задачі застосовують відповідні методи дослідження. Вибір того чи іншого методу залежить від організаційних форм і його впливу на спортсмена. Як у тренувальному, так і у змагальному процесі специфічних виховних методів не існує. Використовуються практично всі. Серед них важливе місце посідають:

- **метод вимог** – він повинен відповідати віку, бути чітко і ясно сформованим. Тут застосовуються: накази, поради, прохання, вилучення та інші. В цьому методі значну роль відіграє авторитет викладача-тренера;

- **метод роз'яснень і переконань** – конкретними формами цього методу є: індивідуальні бесіди, спортсмен допустив проступок вперше або кілька разів скоював проступки, але тренер переконаний, що колективного обговорення проступка не потребується, оскільки торкається життя колективу, знання такого спортсмена, його інтересів, проблем, мотивів поведінки.

Розмова тренера повинна вестись у спокійному, товариському руслі:

- **метод вправ** – полягає у виправленні виявлених помилок в рухах, в переконанні спортсмена, що помилки в рухах піддаються виправленню;

- **метод прикладу** – є одним із найстаріших. Побудований на наглядності, де прикладом є видатні спортсмени, вчитель-тренер, батько, герої кінофільмів, літератури та інші.

Крім того, застосовуються особливості прикладу, зокрема уподоблюванню, ситуаційні обставини та інші.

В процесі виховання застосовуються і негативні приклади. Їх долають шляхом свідомого засудження вчинку і таке інше.

Метод оцінки - залежить від вимог, поставлених перед спортсменом. Оцінка повинна бути об'єктивною і доведеною до спортсмена перед колективом з наголошенням, що той чи інший вчинок був випадковим. Негативна оцінка не повинна бути пристрасною і вразливою для спортсмена. не бажано застосовувати іронічні приклади. До оцінок важливо відноситися тактовно і з повагою. Ступінь оцінки повинен відповідати важливості проступка.

Якісне виконання і прояв ініціативи оцінюють з похвалою. Покарання не повинно носити характер засудження спортсмена, інакше можна зачепити його почуття честі, відваги та інші. З педагогічної точки зору про скоєний спортсменом проступок не слід нагадувати повторно. При винесенні покарання варто не забувати і про позитивні риси особистості особливо віру в силу і здатність покараного усунути негативні явища.

Кожен із наведених методів органічно пов'язаний з іншими.

Висновок: При виборі методу виховання кожен педагог-тренер повинен діяти творчо з врахуванням умов і конкретної ситуації. Адже складність, різноманітність і мінливість умов виховання не надає переваги тільки одному методу, придатному для вирішення тієї чи іншої задачі. Саме тому важливо застосовувати творчий підхід.

Література

1. Уэйберг Р.С. Основы психологии спорта и физической культуры. –К.; Олимпийская литература, 1998.
2. Физическое воспитание: Учебник /Под редакцией В.А.Головина, В.А.Маслякова. «Высшая школа», 1983.
3. Поташнюк Р.З. Соціально-економічна сутність здоров'я. Луцьк, 1995.
4. Коваленко В.А. Фізична культура в забезпеченні здоров'я і професійної психофізіологічної готовності студентів. –М:Поліграф-сервіс, 2002.
5. Осінчук В.Г. Пропаганда фізичної культури і спорту. –К: Світ, 1993.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2010